

МАКРОЕКОНОМСКИ МЕНАДЏМЕНТ РЕЕСИОНИХ ПРИВРЕДА

MACROECONOMIC MANAGEMENT RECESSIONARY ECONOMY

Doc. dr Kristijan Ristić

Univerzitet za poslovne studije Banja Luka

Prof. dr Žarko Ristić, rektor

Univerzitet za poslovne studije Banja Luka

Apstrakt: Sadašnja realnost je potvrdila staru izreku da ekonomisti znaju cenu svačega, a vrednost ničega iz prostog razloga, kako veli Krugman, što proučavaju samo kretanje novca, proizvodnje i potrošnje. Kriza, po pravilu, nanosi veliku štetu na kratak rok i ostavlja teške posledice na dugi rok, jer gotovo trajno snižava stopu rasta i zaposlenost. A dugotrajna nezaposlenost destruktivno deluje, kao što i niske poslovne investicije trajno podrivaju ekonomsku budućnost.

Niska potrošnja, po pravilu, donosi nisku zaposlenost, „zato što ono što ne može da se proda neće se ni proizvoditi, pa pošto nema potrebe za radnicima u proizvodnji oni neće ni biti zaposleni“. Doštampavanje kupona jeste stari „dobri“ način koji privredu izvlači iz recesije. Tako je i sada u SAD: kada ekonomija posustane, Federalne rezerve pokreću mašinu za štampanje i otvaranju proces smanjivanja kamatne stope (skoro do nule). Nažalost, ispostavilo se da ni nulta stopa nije dovoljno niska, zbog prevelike štete koju je izazvalo pucanje stambenog balona. Privatna potrošnja je ostala slaba, stambena izgradnja se nimalo ne popravlja, poslovne investicije su male, nezaposlenost je ostala na katastrofalno visokom nivou. „I to je ta zamka likvidnosti: u nju se upada kada nula nije dovoljno niska, kada Federalne rezerve toliko prezasite privredu likvidnošću da ništa ne košta zadržati dodatni novac, a ukupna potrošnja ostaje preniska“. Gotovo isti scenario desio se i u globalnoj ekonomiji: kada su svi odjednom odlučili da su dugovi previsoki, dužnici su primorani da troše manje, ali kreditori nisu bili voljni da troše više - i rezultat je depresija.

Кljučне речі: kriza, zaposlenost, intervencionizam, rast, investicije, konkurentnost, neoliberalizam, depresije, recesija.

Abstract: The current reality is confirmed the old adage that economists know the price everything, and the value of nothing simply because, as Krugman says, that study only the movement of money, production and consumption. The crisis, as a rule, very damaging in the short term, leaving serious consequences in the long run

because almost permanently lower rate of growth and employment. A long-term unemployment destructive acts, such as low business investment and permanently undermine economic future.

Low power, as a rule, brings low employment, "because what can not be sold will neither produce, and since there is no need for workers in production they will not be employed." Additional printing coupons is the old "good" way to pull the economy out of recession. So it is now in the United States: when the economy falters, the Fed launch of printing and opening process of reducing interest rates (almost zero). Unfortunately, it turned out that even a zero rate is not low enough, due to excessive damage caused by the firing of housing balloon. Private consumption remained weak, housing is not improving at all, small business investment, unemployment remained at a high level disastrous. "This is the liquidity trap in it when it falls zero is not low enough, when the Federal Reserve is so supersaturated economy liquidity that does not cost anything to keep the extra money, and the total consumption remains too low." Almost the same scenario occurred in the global economy: when all of a sudden decided that the debts are high, borrowers are forced to spend less, but lenders are not willing to spend more - and the result is depression.

Keywords: crisis, employment, interventionism, growth, investment, competition, neoliberalism, depression, recession.

1. Makroekonomski menadžment i globalna kriza

Odabrani neokejnzijanci zajedno sa Krugmanom i Štiglicom konačno su uvideli značaj tzv. hipoteze finansijske nestabilnosti i potrebu da se ekonomisti fokusiraju na leveridže: rast zaduživanja, u odnosu na potraživanja, dohodak ili aktivu.

Dugovnu deflacijsku teoriju depresije iskoristio je Fišer da gađa u današnju suštinu globalnog sveta: što više dužnici plaćaju, to više duguju. Krugman je parirao Fišerovom jezgrovitom opisu dugovne deflacije opisanog stanja svetske ekonomije: sada dužnici ne mogu, a zajmodavci neće da troše. U rastućoj ekonomiji sa rastućim cenama imovine, oni koji pozajmljuju su generalni dobitnici; špekulanti kupuju akcije na kredit, cene akcija rastu, i što su se više zadužili veći su im i profiti. Zato Krugman konstatuje da dok god ekonomija kao celina stoji relativno dobro, dugovi ne deluju rizično. Ali, kada dugovi previše narastu i kada ekonomija ne stoji dovoljno dobro, dužnici su onda primorani na smanjenje leveridža i tada kreće tzv. Fišerova spirala dugovne deflacije. Kombinacija zamke likvidnosti i tereta prezaduženosti uvodi nas u svet u kome je štedljivost ludost. Paradoks štednje ne glasi: povećana štednja donosi povećanje investicija, što bi povećalo buduće bogatstvo. Ali u depresivnoj ekonomiji, ko štedi, taj ne troši. Rezultat je novi pad: privreda dublje tone. No, paradoks štednje „vuče“ paradoks smanjenja leveridža i paradoks fleksibilnosti tržišta rada. Ali to nije zasmetalo Lariju Samersu, inače glavni ekonomski savetnik predsednika Obame, da se naruga finansijskim profesorima parabolom „o tzv. kečap ekonomistima“. U tom svetlu, čak je i Alan Grinspen odbijao da obuzda subprajm kreditiranje[1].

Makroekonomija se danas podelila na dve međusobno suprotstavljene frakcije, koje potpuno različito gledaju na suštinu recesije. U principu, radi se o tzv. morskim ekonomistima koji propagiraju kejnzijansko viđenje suštine recesije, s jedne strane, i o tzv. slatkovodnim ekonomistima, koji kejnzijansko viđenje suštine recesije smatraju besmislenim, s druge strane Krugman pak smatra da su slatkovodni ekonomisti, u suštini laissez-faire puristi, koji su trijumfalno objavili kraj kejnzijanske ekonomije i proterivali sve kejnzijance iz učionica i časopisa: Lukasov projekat koji je mikrotemelje podario makroekonomiji sa matematičkim strogostima. No, njihovi novi modeli ipak nisu mogli da objasne osnovne činjenice o recesiji. I pošto je njihov projekat propao bili su prinuđeni da priznaju da kejnzijanska ekonomija ipak zvuči prilično smisljeno i realno. Teorija realnog privrednog ciklusa konačno je obasjala put za

sticanje novih profesorskih znanja na fakultetima na lomači odmetnutih akademskih makroekonomista. Tako je i „nova“ kejnzijanska teorija iznova našla svoje staro utočište na MIT-u, Harvardu i Princetonu, kao i u institucijama MMF i IBRD. Kejnzijanci su u „znak zahvalnosti“ bili čak spremni i da odstupe od stare pretpostavke da je tržište savršeno samoregulisano i savršeno racionalno kako bi aktivna državna politika protiv recesije ostala poželjna i superiorna u odnosu na klasičnu tržišnu ortodoksiju.

Dugo vremena u SAD i EU se pre nabregavala činjenica šta se sve predaje na univerzitetima i, još važnije, šta se sve ne predaje na tzv. ekonomskim fakultetima, jer su sve međunarodne monetarne i finansijske institucije držale univerzitete i institute pod strogom finansijskom kontrolom u skladu sa imperativima neoliberalne ortodoksije. Dotele su brojni ekonomisti bili zarobljeni čistim neznanjem, jer njihove teorije nisu odražavale koje mere valja preduzeti kada monetarna politika nije dovoljna. J. Fama i Dž. Kokrejn su čak i izneli agumentaciju u prilog naučnoj tvrdnji da fiskalni stimulansi ne mogu doneti ništa dobro; dok je R. Baro utvrdio da je dobar deo fiskalnih stimulansa neutralisan padu investicija i privatne potrošnje, kao što je i R. Lukas neefikasnost fiskalne politike objašnjavao rikardijanskim jednačinama, mada nikada nije ni znao šta znači taj princip. Kokrejn je otišao daleko, daleko u zaborav, kada je utvrdio da „stimulans nije deo ni jedne lekcije koju studenti uče“ i da su se kejnzijanske ideje, kao bajke, pokazale netačnim. R. Lukas je i ekonomsku analizu K. Romer (Obamina glavna ekonomska savetnica) odbacio kao „traljavu ekonomiju“ A ljutiti R. Baro je stalno ponavljao da P. Krugman nije kompetentan da komentariše makroekonomske probleme. Podrivanje aktuelne politike u današnjoj tzv. petoj godini krize otkrilo je ipak obilno neznanje u makroekonomiji, kao celini, pošto je poslednje tri decenije ekonomska struka duboko zabrazdila u stranputice. Zato su i kreatori makroekonomske politike svuda podbacili, kako vlade, tako i centralne banke i, naročito, međunarodne finansijske institucije.

Pucanjem stambenih balona banke su pretrpele ogromne gubitke zbog hipotekarnih založnica, tj finansijskih instrumenata stvorenih prodajom potraživanja na naplate od pula hipotekarnih kredita. Obilje sigurnih ulaganja promovisanih od

strane rejting agencijskih oznaka AAA, završila je kao toksični otpad, koji je bio uvaljen neopreznim kupcima penzijskih fondova, bankama i tzv. bankama u senci. Tako su narasli i repo aranžmani kod kojih finansijski akteri finansiraju svoje investicije putem kartkoročnih zajmova „od danas do sutra“, od drugih finansijskih igrača, ulažući hipotekarne založnice kao kolateral. Ulagači su imali kratkoročnu pasivu (repo) i dugoročni aktivu (hipotekarne založnice), ali bez osiguravajućeg depozita [2].

I Nil Ferguson je isticao da vladino zaduženje sigurno dovodi do rasta akamatnih stopa, što dovodi iznova do rasta dodatne tražnje zajmova, koji mora da izazove rast cena. A ne može se istovremeno biti i monetarista i kejnziijanac, jer prvi podržava niske kamatne stope i visoku likvidnost, a drugi unosi samo rast kamata.

Uobičajeno je da prvu liniju odbrane protiv recesije u SAD i EU čine centralne banke, koje odmah smanjuju kamatne stope u slučaju ekonomskog posrtanja. Međutim, kratkoročne kamatne stope bile su u blizini nule bez mogućnosti daljeg spuštanja; vladin odgovor se ipak sveo na fiskalne stimulanse u formi privremenog povećanja javne potrošnje i/ ili pak smanjenja poreza u cilju podsticanja ukupne potrošnje i otvaranja novih radnih mesta – plan privrednog oporavka i reinvestiranja.

U tom kontekstu, Stiglicova i Krugmana strahovanja su se ipak obistinila onog trenutka kada je došlo do pomeranja fokusa sa zaposlenosti na pitanje deficita i dugova. Tadašnja politička razglabanja proizvela su opasnost od prevelikog deficita i zaduživanja gurajući nezaposlenost ispod tepiha. Strah od budžetskog deficita proizveo je tzv. fiskalnu štednju i oštro smanjanje javne potrošnje. Tako se i politički diskurs prebacio sa problematike zaposlenosti na budžetski deficit, iako nije tragedija da dug nastavi da raste sve dok ne raste brže od ukupnog ekonomskog rasta i rasta inflacije. Smanjenjem javne potrošnje i neće smanjiti budući dug, pošto krizna ekonomija donosi manji dohodak i veću socijalnu potrošnju. Popraviti fiskalni izgled ekonomije u depresiji putem rezanja javne potrošnje, može da ispadne kontraproduktivno, jer je korist od fiskalnog rezanja mala, a cena velika. Nažalost, zaokret od zaposlenosti ka deficitu unela je paniku koja je prevladala kod kreatora ekonomske politke,

kojima je i strah od inflacije postao fantomska pretnja. Čak je i upozorenje konzervativnog ekonomiste monetarizma Alena Melcera da će doći do oštrog porasta inflacije (zbog štampanja novca i vladinog deficita) palo u vodu [3].

Ekonomisti, poput Krugmana i Štiglica, znaju da do nekontrolisane inflacije neće doći dokle god je ekonomija u stanju depresije, u kojoj zamka likvidnosti pri niskim kamatnim stopama ne omogućava rastuću potrošnju dovoljnu za povratak punoj zaposlenosti. U tom kontekstu od posebne važnosti je tzv. bazna inflacija (Krugmanova fundamentalna inflacija) koja se meri izuzimanjem cena hrane i energenata iz indeksa cena i nije namenjena merenju troškova života već merenju tzv. inflacione inercije. Bazna inflacija (od recimo 4%) je u ovom trenutku korisna, jer deflacija otežava oporavak od depresije. Tu su gotovo sve centralne banke pogrešile: težile su niskoj stopi inflacije i zaboravile su na standard zdrave ekonomske politike u formi snižavanja fiskalnog stimulansa i odgovarajuće monetarne politike centralne banke i kamatne politike. Greška je što vlade teže smanjenju plata i penzija, jer to stvara problem dugovne deflacije. Lažni spisak uzroka krize jeste velika ekonomska zabluda po kojoj je zavlдало uverenje da je ekonomska kriza izazvala fiskalnu neodgovornost. Po toj priči sve evropske države ulaze u prevelike budžetske deficite i sve više tonu u prevelike dugove. Zato je bilo važno postaviti fiskalna pravila odgovorne države u formi: limitiranja budžetskog deficita i javnog duga u odnosu na društveni proizvod (u visini od 3%, odnosno 60%) pod imenom Mastrohtovski sporazum o nenaučnim kriterijumima. U zastrašujućim godinama „priznate“ recesije gotovo sve zemlje globalnog sveta „ložile“ su kolaps privatne potrošnje okretanjem ekspanzivnoj monetarnoj politici, odnosno smanjenja poreza i štampanju monetarne osnove. No, ubrzo je svetska finansijska i bankarska elita odbacila lekcije iz udžbeničke literature kako bi odjednom postalo moderno pozivati se na kresanje javne potrošnje, podizanjem poreza i povećanju kamatnih stopa u uslovima masovne nezaposlenosti. I kako Krugman konstatuje: evropskim kontinentom počinje da tutnje pozivi na fiskalnu štednju i na povećanje kamatnih stopa od strane Evropske centralne banke uprkos depresiji ekonomije evrozona u kojoj nema opasnosti od inflacije. Pobornici štednje, kao npr. A. Alesine sa S.

Ardaniom, tobože su dokazali da štednja dovodi do privredne ekspanzije, što su novi tvorci ekonomskih politika žestoko branili širom sveta. No, sreća je što su istraživači MMF-a otkrili i zaključili da fiskalna štednja pre dovodi do ekonomske depresije nego do ekonomskog rasta. Protivteža budžetskoj štednji jeste snižavanje kamatnih stopa i/ili devalvacija, što znači da živimo ipak u svetu kejnzijanizma. Tome pak Pol Krugman dodaje: „ako pogledate što zagovornici štednje hoće-fiskalnu politiku usredsređenu na pitanje deficita umesto na stvaranje radnih mesta, i monetarnu politiku, koja se opsesivno bori protiv i najmanjeg nagoveštaja inflacije i diže kamatne stope čak i u situaciju nezaposlenosti- sve to u praksi služi interesima kreditora, onih koji daju kredite, a ne onih koji se zadužuju i /ili rade da bi živeli[4].

Kreditori žele da vladama vrhovni prioritet bude nastojanje da im dugovi budu vraćeni i protive se svakoj monetarnoj akciji koja bilo da lišava banke dela zarade na kreditima (tako što održava niske kamatne stope) bilo da spušta vrednost potraživanja inflacijom.“ Samo se Gregori Mankju sa Harvarda, još na samom početku krize, zalagao za oštar rast ciljne inflacije federalnih rezervi. Olivije Blanšar, međutim, kao glavni makroekonomista MMF-a zalagao se da bi bilo bolje da centralne banke teže da inflaciju drže na nivou od 4% (a ne na 2 %), jer bi viša nominalna stopa inflacije mogla da ublaži ograničenja usled toga što kamatne stope ne mogu da padnu ispod nule. Masovna nezaposlenost u praksi razara društvo i život, jer je nedostatak radnih mesta izraz neproizvodnosti sistema i nedelotvornosti ekonomije. A to je ključna i izrazita ekonomska nejednakost i socijalna nepravda. Smanjenjem prihodovne nejednakosti na dugi rok i sprovođenje kratkoročnih mera otvaranja radnih mesta, „iznova i iznova, uporno i uporno“, sve dok se ne dostigne cilj pune zaposlenosti, jeste ključ svake makroekonomske politike – veli Krugman. „Ako je ekspanzivna monetarna i fiskalna politika u kombinaciji sa smanjenjem dugova način da se ekonomija pokrene,..., onda bi takva politika bila mudra i u nacionalnom interesu.“..... „Pokazatelji da je fiskalna politika važna danas su jači nego ikada – fiskalni stimulan pomaže ekonomiji da stvor radna mesta, a smanjivanje budžetskog deficita smanjuje rast u namanju ruku u narednom kratkoročnom periodu“.

2. Finansijalizacija i finansijska kriza

Neoliberalna teorija, pod maskom monetarizma, počela je da vrši uticaj u formi nove ekonomske ortodoksije, koja reguliše javnu politiku, prihvativši ideju da kejnzijanizam mora biti odbačen kako bi se ekonomika ponuda koristila za izlečenje privrede od stagflacije. Centralne banke zajedno sa MMF postepeno napuštaju fiskalna ograničenja i stroga budžetska pravila da bi se nova politika okrenula obuzdavanju inflacije, ne obazirući se na posledice nezaposlenosti. Time je otpočela nova era deregulacije svega i svačega u korist neograničenih tržišnih sloboda premoćnih korporativnih interesa. Povećane su poreske olakšice za nove investicije radi preusmeravanja kapitala ka višim stopama prinosa. Otvorena je institucionalna praksa deindustrijalizacije i belosvetskog inostranog razmeštaja proizvodnih kapaciteta bez sagledavanja posledica nove rastuće nezaposlenosti. Konkurencija i inovacije postale su sredstvo u konsolidaciju monopolske moći sa najvećim kresanjem direktnih poreza u istoriji čovečanstva.

Neoliberalna retorika imala je za cilj da razdvoji libertarijanizam, politiku identiteta, multikulturalizam, narcisiozni konzumerizam, ličnu slobodu i društvenu pravdu, suprotstavljajući se regulatornoj politici države. Tako je otpočela nova faza kapitalističkog restrukturisanja kao odgovor na krizu akumulaciju kapitala instrumentima nove strategije deflacije udružene sa regresivnom redistribucijom prihoda i bogatstva [5]. Socijalna politika je praktično bila ostavljena brizi vlasnika hartija od vrednosti Vol Strita, dok je novinstalirana politika kresanja ogromnih budžetskih deficita stavljena u funkciju postizanja niskih kamatnih stopa. Forsiran je Volkerov povratak monetarizmu i postavljanju agencijskog osoblja okrenutog protiv regulatorne države kako bi javna imovina slobodno prelazila u privatne ruke i kako bi proizvodnja obezbedila prisvajanje visokih i subvencioniranih profita.

Fleksibilni aranžmani tržišta rada omogućili su da svi benefiti, koji potiču iz rastuće fleksibilnosti u alokaciji rada, odlaze na kapital. Nezaposlenost je rasla u skladu sa neoliberalnom retorikom o dobrovoljnoj nezaposlenosti, koja raste zato što je „rezervna cena“ radne snage previsoka.

Neoliberalni zaokret ekonomskih ideja svodio se na kompleknu fuziju monetarizma (M. Fridmana),

racionalnih očekivanja (R. Lucasa), javnih izbora (Dž. Buchanan) i ekonomije ponude (A. Laffera) kako bi se pokazalo i dokazalo da je državna intervencija problem, a ne rešenje, i da je stabilna monetarna politika i radikalna poreska skraćivanja zasigurno proizvode zdravu privredu. Ove nove ideje podržavali su svi prestižni univerziteti, koji su velikodušno finansirani sredstvima korporativnih fondacija. Fakulteti, poslovne škole i instituti postali su centri neoliberalne ortodoksije, koji su obučavali ekonomiste čitavog sveta, a naročito ekonomiste zemalja u tranziciji i ekonomiste za MMF i Svetsku banku, kao institucijama međunarodnih finansija. A to su bili ideali korporativnog liberalizma. Novoedukovani kadrovi prodajom javne imovine povećali su budžet i reducirali gubitak balas javnog sektora. Osmišljena privatizacija sa smanjenjem troškova, kroz otpuštanje radnika, stvoreni su podsticaji privatnom kapitalu; kreirana je poslovna klima u kojoj su privatizacija i špekulativni prihodi išli ruku pod ruku kako bi se proširila lična i korporativna odgovornost, i povećala individualna i korporativna inicijativa sa inovacijama (radi konkurentne prednosti) [6].

Privatizacija, deregulacija, liberalizacija, konkurencija i inovacije jesu svi deregulatori institucionalnih barijera ekonomskom razvoju i ljudskom blagostanju sa razvijanjem „tragedije zajedničke imovine“, i „problematičnog državnog intervencioni“. Državni suverenitet se svesno predaje globalnom tržištu, koje poboljšava efikasnost i produktivnost, snižava cene i kontroliše inflatorne tendencije. Neoliberalizam je sumnjičav prema demokratiji i zakonu većine (koji udara na prava pojedinaca) i favorizuje upravljanje preko eksperata i korporativna elita (da bi izolovati suvišne institucije, kao što je centralna banka). Neoliberalna država, po pravilu, favorizuje integritet finansijskog sistema i solventnost finansijskih institucija. Neoliberalizam snižava zarade, povećavaju eksploataciju radnika, povećava nesigurnost na poslu i eliminiše zaštitu na radu. Socijalna sigurnost srozana je do minimuma u korist sistema lične odgovornosti i jačanju partnerstva javnog i privatnog sektora. Država preuzima veći deo rizika, a privatni sistem veći deo profita. Državna prisila povećava zaštitu interesa korporativnog kapitala. Neoliberalizam ne gleda blagonaklone na naciju, a liberalna država, kao faktor konkurentnosti na globalnom tržištu,

mobiliše nacionalizam u promociji poslovne klime preduzetničkog duha sa naglašenim individualnim slobodama [7].

Konkurentni generatori globalne ekonomije pritisnuli su centralne banke da slede monetaristički pravac i mastrihtski sporazum da postavi široki neoliberalni okvir interne organizacije EU. Načinjen je značajan zaokret prema otvorenoj formi finansijalizacije sa rapidnim rastom stranih direktnih investicija i portfelja investiranja. Finansijska tržišta su prihvatila snažan talas deregulacije i inovacija, i, na taj način, postala su važniji instrument koordinacije i koncentracije bogatstva. Interesna sprega banka i korporacija srušio je vezu između berzi i kompanija. MMF i Svetska banka, prihvatajući oberučke neoliberalnu ortodoksiju, pripremili su novi pritisak na sve zemlje globalnog sveta da prihvate neoliberalne forme sa pečatom osmišljenih strukturnih reformi. MMF, generalno odan neoliberalnom programu, strogo insistira na kontrolisanje inflacije i na čvrstinu javnih finansija, kao primarne ciljeve bez sagledavanja nezaposlenosti i socijalne pravde. Programski, i STO je preuzeo neoliberalne standarde neometanog toka kapitala [8].

Neregulisana finansijalizacija sa deviznim špekulantima primorala je gotovo sve vlade evropskih zemalja da olabave evropski mehanizam deviznog kursa i da ne obrate pažnju na maglovitu i neistraženu ulogu hedž-fondova. Po Krugmanu hedž-fondovi po pravilu špekulišu pozajmljenim sredstvima i privlače (navlače) investitore. Kako je inače moguće da 25 menadžera hedž fondova zaradi oko 14 milijardi dolara, što je tri puta više nego što zaradi 80,000 njujorških nastavnika zajedno.

Deregulacija bankarstva, koja je proizvela špekulantske mehure u alokaciji kredita na tržištu nekretnina i fiskalna politika skraćivanja ličnih i korporativnih poreza (radi podsticaja investicija) promenila su i misiju centralne banke, koja je do tada brinula o očuvanju pune zaposlenosti, a od sada prešla na borbu protiv inflacije, odnosno na makroekonomsku stabilnost.

Kolaps finansijskih mehura, izražen kroz poremećene cene aktive, kroz bekstvo radne snage, kroz bekstvo kapitala i kroz interna bankrotstva doveo je do ozbiljne depresije, koja je

oborila privredni rast, snizila potrošnju i dvostruko povećala nezaposlenost. Ekonomske ideje su putem međunarodne konvergencije utemeljile neoliberalni program zasnovan na redukovanju fiskalnog deficita, na uravnoteženju budžeta i na kontroli inflacije, zaobilazeći punu zaposlenost i pravičnu raspodelu dohotka. Tako je neoliberalni program EU postao kamen temeljac makroekonomske politike, koji se oslanjao na rastuću autonomiju, kaheziju malih i srednjih preduzeća, promenu uslova pozajmljivanja kapitala, lobiranje, mito, korupciju i involviranje u izbore. Neoliberalizam ipak nije mogao funkcionisati bez univerzalne tendencije uvećavanja društvene nejednakosti i rastuće marginalizacije, a da ne sakrije surovu realnost narastanja klasne moći u glavnim finansijskim centrima globalnog kapitalizma. Vladajuća neoliberalizacija obnovila je klasnu moć vladajućih elita, koje u svojim kulama stvaraju nesrazmernu količinu fiktivnih vrednosti. Tržišta imovine postala su osnovni motori akumulacije kapitala turbokapitalizma. Tržišno vođena finansijalizacija predstavljala je osnovno obeležje neoliberalizma sa privilegovanom informacionom tehnologijom.

U talasu strukturnog prilagođavanja i neoliberalnih reformi, građani su prinuđeni da žive kao privesci tržišta. Štiglic i Krugman, zalažući se za reformu globalnog upravljanja sa boljim regularnim strukturama i čvršćeg nadzora finansijalizacije, oštro su nagazili na problem nejednakosti u visini dohotka i imovine, koje generišu strukturnu krizu i degenerišu strukturne reforme. I globalni privredni oporavak bez zaposlenja i sa stagnatnim zaradama svodi se ipak na neprekidni rast dugovno finansiranog konzumerizma, budući da se američka ekonomija (Amerika d.o.o.) bazira i dalje na ogromnom količinom kredita za održavanje njenog rasipničkog funkcionisanja. Dakle, ono što je „tranziciono“ na putu ka savršenom neoliberalnom svetu već se prepoznalo kao pogrešna utopisitička retorika neoliberalizma. Ideali neoliberalne ekonomije već artikulišu želju za alternativnim društvenim odnosima [9].

Akademski građani već traže ekonomiju bez nametanja fundamentalizma globalnog tržišta i bez ideologije ekonomizma, koji sve ljudske aktivnosti ne podvodi pod domen tržišta.

Svetska ekonomska kriza zajedno sa implementacijom neoliberalnog projekta

obelodanila je pomeranja glavnog težišta globalne ekonomije iz sektora proizvodnje u sektor finansija, kao da privredna aktivnost više nije važna. Time je formalizovana primitivna privatna sloboda da se profitira na siromaštvu u formi tajno osmišljene privatne prednosti poput konkurencije, kao ključni podsticaj razvoja i generator monopola. Neoliberalno ograničavanje demokratskog načina upravljanja gurnulo je javno obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalne usluge u tržišni zagrljaj najurene države i siromašni sprud nekadašnjeg javnog sektora. Štiglicov „čudan“ svet je ipak moguć, pošto siromašne zemlje subvencionišu bogate zemlje jednako isto kao i što siromašni pojedinci subvencionišu ultrabogataše. Ironija je što su SAD kao liberalno-neokonzervativna država i Kina kao konfučijansko-neokejnzijanska država ostavile utisak globalno degradiranog uređenja iz prostog razloga što su SAD svoj konzumerizam masovno finansirale iz budžetskog deficita i globalnog javnog duga, i što je Kina svoje masovne investicije u fiksni kapital i infrastrukturu finansirala na osnovu neizmirivanja dugova korišćenja nenaplativih plasmana [10].

Ortodoksna ekonomija upala je u klopku ozbiljnih naučnih problema, jer su ortodoksni ekonomisti pali na testu svog tržišta, čiji protagonisti nisu predvideli najgori ekonomski krah za poslednjih 80 godina. Vodeći umovi ekonomisti nauke igrajući ključnu ulogu u osmišljavanju katastrofalnih finansijskih derivata, čak su i podstakli urušavanju ekonomije tvrdnjom da li kriza stvara prošlosti. Plaćeni promoteri bankarskog sektora i hedž fondova gurnuli su poslovne ljude sa špekulativnih litica u finansijski krah i eksploziju nezapamćene nestabilnosti. Priznate naučne ličnosti, uprkos tome, tvrdili su da je ekonomija rešila centralni problem prevenciju krize, iako je ekonomska profesija spektakularno pogrešila. Sada ti isti ekonomisti slobodnog tržišta, koji i dalje dominiraju na univerzitetima i državnim vladama, ne mogu da se opamete i preispitaju svoje teorije. Vladajuće neoklasično mišljenje, naoružano neoliberalnom ideologijom, koja je dominirala 30 godina, ne može da se pomiri sa činjenicom da deregulisana tržišta ne streme ravnoteži nego produbljuju sklonost ekonomije na sistemskoj krizi. Tako su i arhitekta „hipoteze o efikasnim tržištima“, kao temelja finansijske deregulacije, ušle u klopku

neznanja priznajući da ne znaju šta izaziva recesiju. No, i pored toga, većina ekonomista glavne struje neoliberalne ortodoksije nastavila je i dalje da teroriše ekonomsku nauku kao da se ništa nije dogodilo. Niakako da shvate da je pogrešila, koja je izazvala ekonomsku pustoš, zasigurno izgubila ugled.

Pobuna protiv ortodoksne ekonomske i finansijske teorije tek je sada dostigla svoj vrhunac, iako je tinjala godinama u studentskim klupama. Njima je već preko glave teorije paralelnih univerziteta, budući da teže da prekinu monolitne neoklasične ekonomske kurseve. Sa osnivanjem postkriznog ekonomskog društva, studenti sada teže da uvedu pluralističke nastavne programe i da time sruše ovu intelektualnu monokulturu. Sadašnji kupci više ne žele neoliberalni proizvod, koji je dao legitimitet vladajućoj politici, koja je proizvela sporiji rast, veću nejednakost, manju sigurnost, lošiji životni sredinu, veću nezaposlenost, veću zaduženost, lošiji standard. Jedino srpska vlada „kupuje“ neoliberalne plaćenike u formi globalnih eksperata ništavnih saveta recesione proizvodnje kriznog menadžmenta.

Rezime

Povratak depresije označava da se neuspesi ekonomike tražnje (nedovoljnost privatne potrošnje za iskorišćavanje punih proizvodnih kapaciteta) nedvosmisleno postali kočnica prosperiteta zbog čega je primetno došlo do pomeranja fokusa ekonomske misli sa ekonomije potražnje na ekonomiku ponude. Rezultat teorijskih rasprava, u krajnjoj konsekvenciji, glasi: manjak ukupne tražnje uspešno bi se samorazrešio kada bi plate i cene u situaciji rasta nezaposlenosti rapidno pale. Ali, cena u situaciji nadoležeće recesije ne padaju brzo, a ekonomisti ne uspevaju da se slože zašto je to tako. Zato su rešenja ekonomista u javnosti izgubila kredibilitet, a „veliki“ ekonomisti ne znaju da se usmere na dugoročni rast iz razloga što konvencionalna rešenja ekonomske politike nemaju nikakav uticaj. Globalna paraliza globalne recesije globalne ekonomije iscrpila je globalne rezerve megakapitala. Rekapitalizovati recesionu finansijsku ekonomiju sa investicionim dopingom proizvodne strukture i tržišne konkurentnosti profitne ekonomije nove zaposlenosti faktor rada i kapitala jeste globalni izazov, koje „desetkovano“

znanje ekonomista ne može da reši zbog neznanja „ekonomije zasnovane na znanju“.

U finansijskom vrtlogu, globalni kapitalizam bez država i granica ideo je anarhiju korporacijskih diktatura sa ubrzanom ekonomskom propašću čitavog sveta. Perverzna veza demokratije i dužničkog ropstva jeste direktna posledica tzv. „ološ ekonomije“ (Napolitani), koja u celom svetu gospodari i životom i smrću. Nobelovsko skretanje naučne pažnje da ekonomija treba da ide u pravcu usluga i da je vlasnička struktura fundamentalna determinanta profitabilnosti proizvela je lošu praksu da neinvestiranje u državu sklizne u kriminal, što je i ciljna funkcija tzv. Korporacijskih direktnih investicija u pilule strukturnog prilagođavanja, konkurentnosti, liberalizacije, deregulacije i privatizacije, ali i u rušilačku eksploataciju jeftinih sirovina i beskrupulozno povećanje nezaposlenosti. Kapitalizam, dakle, proizvodi nezaposlene, a globalizam proizvodi gladne po formuli globalističkog imperijalizma. Tako se dolazi do globalnog pauperizma na krilima diskreditacije ekonomske nauke.

Literatura

- [1] P. Krugman, Okončajte ovu depresiju. Odmah!, Helix, Smederevo, Intercomerc, Beograd, 2012.st. XV.
- [2] Pol Krugman, Povratak ekonomije depresije, Heliks, Beograd, 2010., str.3-5.
- [3] Dr Ž. Ristić, Fiskalni menadžment i ekonomija javnog sektora, Etnostil, Beograd, 2014. Str. 71.
- [4] Dr K. Ristić, dr S. Komazec i dr Ž. Ristić, Monetarna ekonomija i bankarski menadžment, Etnostil, Beograd, 2013, str. 126.
- [5] D. Harvi, Kratka istorija neoliberalizma, Mediteran, Novi Sad, 2012.
- [6] Dr K. Ristić, dr S. Komazec i dr Ž. Ristić, Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja, Etnostil, Beograd, 2014. str 93.
- [7] Dr K. Ristić i dr Ž. Ristić, Fiskalna ekonomija, Etnostil, Beograd, 2012, str. 136.
- [8] Dr D.Ž. Marković, dr B. Ilić i dr Ž. Ristić, Globalna ekonomija, Beograd, Etnostil, 2011., str 162.
- [9] dr K. Risti i dr S. Komazec i dr Ž. Ristić, Globalni finansijski menadžment, Etnostil, Beograd, 2014.
- [10] dr. K. Ristić i dr Ž. Ristić, Međunarodne javne finansije i budžetska politika Evropske unije, Etnostil, Beograd, 2014